

**Paxtakor tumani Axborot kutubxona markazining
Axborot bibliografiya xizmati**

**10-may. O'zbekistonning taniqli yozuvchisi
G'afur G'ulom tavalludining
120 yilligiga bag'ishlab kitobxonlarga**

ESLATMA

Paxtakor 2023

G'afur G'ulom — O'zbekistonning taniqli yozuvchisi. G'ofur G'ulomning she'riyati va nasrida o'zbek xalqi tarixi o'zining badiiy timsolini topgan. Yozuvchining ijodi rang-barang — she'rlar, qo'shiqlar, dostonlar, qasidalar, hikoyalar, qissalar. G'ofur G'ulomning urushdan keyingi davrdagi ijodi o'zbek adabiyoti rivojida beqiyos o'rin tutgan.

G'afur G'ulom, shuningdek, Pushkin, Lermontov, Griboyedov, Mayakovskiy, Nozim Hikmet, Rustaveli, Nizomiy, Shekspir, Dante, Bomarshe va boshqalarning asarlarini o'zbek tiliga mohirona tarjimasi bilan mashhur.

G'afur G'ulom 1903 yilning 10 may kuni Toshkentda, deqhonlar oilasida tug'ilgan. Uning otasi savodxon bo'lgan. U o'zbek va tojik mumtoz adabiyotini o'qigan, rus tilini bilgan, o'zi ham she'rlar yozgan. Uning uyiga Muqimiy, Furqat, Asiriy, Xislat va boshqa shoirlar kelib turgan.

1916 yilning kuzida G'ofur o'qishga kiradi. Onasining vafotidan so'ng (otasi avvalroq vafot etgan), u ishlashga majbur bo'lgan. Ko'plab kasblarda o'zini sinab ko'rgach, u nihoyat, matbaaga harf teruvchi bo'lib ishga kiradi, so'ngra, pedagogik kurslarda tahsil oladi. 1919 yildan 1927 yilgacha u o'qituvchi, maktab direktori, Ma'naviyat uyushmasi ishchilari raisi bo'lib ishlaydi, bolalar uyini tashkil etishda faol ishtirok etadi.

1923 yildan G'.G'ulomning adabiy faoliyati boshlanadi. She'rlar, dostonlar, ocherklar, hajviy hikoyalar va qissalari gazeta va jurnallarda chop etila boshlaydi. 1923 yil yozilgan "Felixs farzandlari" she'rida yetim bolalar haqida gapirarkan, unda yozuvchi o'z hayotini ifodalaydi, "Maorif va o'qituvchi" oynomasida esa "Go'zallik qayerda" nomli ikkinchi she'ri nashr qilinali. Birin-ketin she'riy to'plamlari bosmadan chiqadi: "Dinamo", "Xitoy suratlari", "Biz sizlar bilan tirikmiz", "Jonli qo'shiqlar", "Sizga", "Sovg'a", "Tong qo'shig'i", "Qo'qon" dostoni va boshqalar.

G'afur G'ulomning 30-yil boshlarida yozilgan she'rlarida

yangi shakllarga burilish seziladi, bunga mumtoz rus tilini o'rganashi ham muhim darajada ta'sir ko'rsatgan.

Bundan tashqari, sanoatning o'sishi, Turksib temir yo'l magistralining qurilishi kabi uning ona yurtida sodir bo'layotgan ajoyib o'zgarishlarni ta'riflash uchun yangi lug'at boyligi, yangi she'riy bo'yoqlar, yangi ohang va vazn talab etilgan. "Dinamo" (1931), "Tirik qo'shiqlar" (1932) — yosh shoirning yo'nalishi yorqin namoyon bo'lgan birinchi she'riy to'plamlari.

Shoirning boqiy hayot, mangu ko'k daraxt haqidagi "Qish va qor" (1929), "Non" (1931), "Toshkent" (1933), "Qutbda saylovlar" (1937), "Men - Yahudiyman" (1941), "Qish" (1941), "Xotin" (1942), "Afsuski, afsusni qo'shib ko'mmadi" (1945), "Bog'" (1934), "Qayg'u" (1942), "Kuz keldi" (1945), "Kuzgi ko'chatlar" (1948) kabi she'rlarida umuminsoniylik, insonparvarlik mavzulari o'z aksini topdi. Ko'pgina she'rlarida sharq donishmandi - ota timsoli mavjud: "Sen yetim emassan" (1942), "Qayg'u" (1942), "Biri biriga shogird, biri biriga ustod" (1950), "Sizlarga - yoshlar" (1947), "Bahor taronalari" (1948) va boshqalar.

“Netay” (1930), “Yodgor” (1936), “Shum bola” (1936-1962) qissalari va “Shariat nayranglari” (1930), “Mening o‘g‘rigina bolam” (1965) hikoyalarida chinakam xalq qahramonlari, milliyligimiz tavsirlangan.

“Netay” qissasi — keng ijtimoiy umumlashmalarga boy ajoyi asar. Syujet asosiga haqiqiy voqea qo‘yilgan. So‘nggi Buxoro amiri Peterburgga safari chog‘i Toshkentda to‘xtaydi. Amir mamnun va xursand bo‘lishi uchun boylar hamma narsa qiladi. Uning huzuriga ermak uchun Netay ismli qizni keltirishadi.

Oddiy ishchilar timsoli yoqimli tarzda ifodalangan - urug‘lar va ularning ayollari hayotning qiyinchiliklariga qaramay, ma‘nan boy va juda ta‘sirchan bo‘lgan Netay ismli o‘n yashar qizni boqib olishadi. Qissada G‘ofur G‘ulomning o‘ta serqirraligi va iqtidorining moslashuvchanligi va nasr texnikasidan mohirona foydalana olishi namoyon bo‘lgan.

O‘zbekiston Fanlar akademiyasi akademiki G‘ofur G‘ulom “Navoiy va bizning davr” (1948), “Folklordan o‘rganaylik” (1939) tadqiqotlarini, “Jaloliddin dramasi

haqida” (1945), “Muqimiy” (1941) maqolalarini yaratgan. O‘z davrining dolzard asari yosh avlodni tarbiyalashdagi qudratli kuch haqida so‘zlovchi “Yo‘ldosh” dostoni bo‘lgan. Fuqarolik urushida yaqinlari Yo‘ldoshdan ayriladi. Boshqa yetim bo‘lib qarovsiz qolgan bolalar kabi, bu bolakayga ham davlat g‘amxo‘rlik qiladi — ular uchun boshpana bo‘lgan internatlar va bolalar uylari yaratishadi. Bolalar uyi tarbiyalanuvchilari o‘z Vatani mustaqilligi himoyasi uchun doim tayyor turishadi. Dostonda katta mahorat va iliqlik ila Yo‘ldoshning otasi bilan uchrashuvi aks etilgan, o‘z qarziga vafoli insonlar siymosi chuqur va keng ochib berilgan.

Vatan himoyachisi mavzusi G‘ofur G‘ulomning 1941 – 1945 yillardagi keyingi ijodida yanada rivojlandi va chuqurlashdi. U odamlarni “bor sabri, bor iqtidori”ni fashistlar ustidan g‘alabaga qaratishga chorlaydi. Shoir urushdan keying davrlardagi mamlakatning iqtisodiy rivojlanishida o‘zbek ayolining o‘rnini tarannum etadi. “Ikki akt” dostonida u qishloqlarning qayta joylashuvini madh etarkan, o‘zbek dehqonchiligi va ularning kelajak

orzu tuyg'ularini ifodalaydi. Doston o'zining chinakan hayot haqiqatiga sadoqati bilan kuchlidir. Bu yerda o'zbek dehqonchiligining tarixiy ishonchli surati chizilgan. Ushbu mavzu "Qo'qon" dostonida ham yangraydi. O'z vaqtida u xalqda ommabop bo'lgan va qishloq xo'jaligini mustahkamlash kurashida targ'ibot vazifasini bajargan. G'ofur G'ulom qisqa, o'tkir syujetli hikoyalar ustasi sifatida ham taniqli bo'lib, hikoya uslubi o'rnida u yozuvchining savoljavoblari bilan to'ldirilgan jonli do'stona bahs-munozara shaklida, mualliflik nutqi va kitobxonga erkin yuzlanish orqali foydalanadi. G'ofur G'ulom tomonidan 30-yillarda yaratilgan ko'plab nasriy asarlar yangi insoniy munosabatlarga bag'ishlangan. U asarlarida yoritgan asosiy muammo va yechimlar - bu insonning axloqiy tarbiyasi, uning ma'naviy va madaniy rivoji sari kurashdir. Muallif o'zining nasriy asarlarida yorqin ijobiy timsollar yaratadi. "Yodgor" qissasidagi kata qalb egasi bo'lmish ijobiy qahramon Jo'ra begonaning farzandini tarbiyalaydi. Aynan oddiy insonning begona bolaga bo'lgan

munosabati orqali muallif Jo‘raning yuqori axloqiy darajasini ko‘rsatib bergan.

G‘ofur G‘ulom ko‘plab asarlarini bolalarga bag‘ishlagan. “Shum bola” hikoyasi nisbatan omadli hisoblanadi. Qahramon o‘zining fojiali hayoti haqida o‘zi so‘zlaydi. Bola uyidan mahsulotlarni olib chiqib ketayotgan vaqtda onasi jazolaganligi tufayli, uyidan xolasinikiga qarab qochadi.

Ammo, bu yerda ham bolaning omadi kelmaydi: u tasodifan tog‘asining bedanasini o‘ldirib qo‘yib, bu uydan ham ketadi. Shunday qilib, u darbadar va ovoralik qilishni boshlaydi. Yozuvchi o‘z e‘tiborini shum bolaning xavotirlari va ichki kechinmalarini tasvirlashga qaratadi. Tashqi hodisalar, narsalar va kichik qahramonni o‘rab turgan barchasini tasvirlash inson tuyg‘ularini chuqur namoyon qilishda xizmat qiladi. Bunga barchasi bo‘ysunadi — voqea bayonotining nuqtai-nazari, manzara va asarning timsoliy negizi.

G‘ofur G‘ulom o‘zining juda yaxshi she‘rlarini bolalar va o‘smirlar uchun bag‘ishlagan: “Ikki bolalik”, “Bilaman”,

“Seni Vatan kutmoqda”. Urush yillarida Gʻofur Gʻulom “Sen yetim emassan”, “Seni kutyapman, oʻgʻlim!”, “Vaqt”, “Kuzatish”, “Ayol”, “Bizning koʻchada ham bayram boʻlajak” kabi ajoyib sheʼrlar yaratgan.

“Seni kutyapman, oʻgʻlim!” sheʼrida shoir front ortida oʻzlarining qahramonona mehnatlari orqali dushman ustidan gʻalabani yaqinlashtirgan otalarning sabri va kuchini madh etadi.

Mushkul kunlarda insonlarning bolalarga boʻlgan muhabbati buyuk maʼno kasb etgan. Bu - ota-onasini yoʻqotib, oddiy odamlarning sidqidildan qilgan gʻamxoʻrligi haqida soʻz boruvchi ajoyib “Sen yetim emassan” sheʼrida yaqqol seziladi.

Shoirning urush yillarida yozilgan “Bahaybat”, “Gʻalabachilar qoʻshigʻi”, “Vaqt”, “Xotin” sheʼrlari yuqori fuqarolik sheʼriyatining namunalari hisoblanadi. Ular “Sharqdan kelmoqdaman” toʻplamidan joy olgan.

Urushdan keyingi yillar Gʻufur Gʻulom bir qator sheʼriy toʻplamlarini nashrdan chiqaradi: “Yangi sheʼrlar”, “Oʻzbekiston olovlari”, “Onalar”, “Oʻzbek xalq gʻururi”,

“Tong qo‘shig‘i”, “Yashasin, tinchlik!”, “Bu - sening imzoing”. Ushbu to‘plamlardan joy olgan she‘rlarda shoir tinchlik davrining muhim savollariga javob topishga, o‘zbek xalqining mehnat faoliyatidagi muvaffaqiyatlarini ko‘rsatishga intiladi. Asarlarining qahramonlari — dunyo ishlari va osoyishta mehnat bilan band sobiq askar. G‘ofur G‘ulom — tinchlik, do‘stlik va xalq baxtining jo‘shqin kurashchisi. Shoir tinchlik uchun kurashga bag‘ishlangan to‘plam yaratgan. Ulardan eng yaxshilari: “Dunyo minbaridan”, “Yashasin, tinchlik!”, “Bu — sening imzoing” va boshqalar. G‘afur G‘ulom, shuningdek, Pushkin, Lermontov, Griboyedov, Mayakovskiy, Nozim Hikmet, Rustaveli, Nizomiy, Shekspir, Dante, Bomarshe va boshqalarning asarlarini o‘zbek tiliga mohirona tarjimasi, shuningdek, adabiyotshunoslik va publitsistik maqolalari bilan mashhur. G‘ofur G‘ulomning dunyo qarashi va badiiy didining shakllanishida Vladimir Mayakovskiy asarlari katta ta‘sir ko‘rsatgan. G‘ofur G‘ulom o‘zining maqolalaridan birida shunday yozadi: “Men... rus mumtoz ijodkorlarini bilaman va ularni

sevaman va ularning ko'plab asarlarini ona tilimga tarjima qildim. Lekin "men uchun vazn, lug'at, timsol, she'rning ohang tuzilishi sohalarida eng serqirra va cheksiz imkoniyatlarni ochgan" Mayakovskiyning shogirdiman, deyishni istayman". Mayakovskiy satirasidagi darg'azab, tanqidiy kinoya, lirikasidagi bag'oyat ulkan tuyg'u kuchidan tashqari, men o'zimda... uning usullarining dovyurak notiqlik kuchini, metaforalar jasorati, mubolag'alar ifodaliligini jamdashga harakat qildim. Hatto, usulli, ohangli va ma'no ifodaliligini oshiruvchi she'r qurilishidan ham o'zbek she'r tuzimida foydalanishimga to'g'ri keldi". Bular G'ofur G'ulomning ko'plab she'rlarida namoyondir, masalan: "Turksib yo'llarida", "Ona yer", "Yashasin, tinchlik!". G'ofur G'ulom ijodining urushdan keyingi davri o'zbek adabiyoti rivojida muhim o'rin egalladi. Urushdan avvalgi davrlarda uning she'rlarida urushdan oldin ular tomonidan yaratilgan narsalarni qo'lda qurol bilan himoya qilayotgan, yerda tinchlik istayotgan odamlarning ichki kechinmalari va o'y-xayollari

tasvirlangan. Shoirning urushdan keyingi davr lirikasi uning urush yillar lirikasining mantiqiy davomi va rivoji hisoblanadi, “Unutma, Vatan seni kutmoqda!” va “G'alaba bayrami” she'rlari — shoirning mazkur ikki ijodiy davrining bog'lovchi halqasi kabidir. Akademik shoir G'afur G'ulom Navoiy hazratlari ijodiga va hayot yo'llariga havasi o'zgacha bo'lgan, desak mubolag'a bo'lmaydi. Adib chin ma'noda Navoiyni o'zining ma'naviy ustoz deb hisoblagan. A.Navoiyning “Xamsa”si shoirning eng sevimli asarlaridan biri bo'lgan. “Navoiy yolg'on ilmlarni yoqtirmas edi... U haqiqiy jahoniy ilmlar bilan qurollanishni tavsiya etardi”, - deya G'afur G'ulom buyuk dahoga yuksak baho bergan. Qolaversa, Navoiy ijodiyotini targ'ib etish, yangi davrda yangi ruh bilan har bir xonadonga kirib borishi bevosita G'afur G'ulom nomi bilan bog'liq. Alisher Navoiyga bo'lgan hurmati o'zgacha bo'lganligi sabab, unga atab “SHarq nazmi osmonining ikki porloq quyoshi”, “Navoiy va zamonamiz”, “Xoki Musallo”, “Taxti safar”, “Buyuk ustoz” kabi ilmiy maqolalarni, “Farhod va SHirin” dostonining nasriy bayonini va “Tun bilan tong”, “Alisher” nomli she'rlarini

yozadi. Albatta, G'afur G'ulom va boshqa fidoiy adiblarimiz oldida Navoiy asarlarini har bir o'zbek xonadoniga kirib borishida uni oddiy kitobxon uchun tushunarli tarzda bayon qilish vazifasi turardi. Boisi, Navoiy tilini oddiy kitobxon mutolaa qilganda tushunishda biroz qiynalishini G'afur G'ulom yaxshi anglar edi. SHu sababli, adib “Farhod va SHirin” dostonini zamonaviy o'zbek tilga o'girib chop ettiradi. Tarjimaning ushbu turi adabiyotshunoslikda “tabdil” deb nomlanadi. G'afur G'ulom YAratuvchining qudratini Navoiy hazratlari ana shu yo'qlikdagi narsalarni uyg'otishda ko'rishini to'g'ri ta'kidlaydi. Dunyoning bino bo'lishidan ezgu maqsad – Inson ekanini aytib o'tadi. Umuman, G'afur G'ulom Navoiy gumanizmi uning inson himoyachisi sifatida tutgan yo'lini mohirlik bilan ko'rsatib bera olgan.

G'afur G'ulom Navoiy ijodini tadqiq etishda, uning mazmun-mohiyatini targ'ib etishda ham benazir edi. Navoiyning “Tun bila tong” radifli g'azaliga bog'lanagan muxammasi ham fikrimizning yaqqol tasdig'idir.

Navoiy:

Mening firoqimu oning visoli tun bila tong,

Bu nav' dahrda yo'q ehtimoli tun bila tong.

G'. G'ulom:

Mening qarog'imu oning jamoli tun bila tong,

Mening zavolimu oning kamoli tun bila tong,

Mening firoqimu oning visoli tun bilan tong,

Bu nav' dahrda yo'q ehtimoli tun bila tong .

e'tibor bersangiz, G'afur G'ulom tun bilan tongning zidligi asosida oshiqning “qarog'i” va yorning “kamoli”, oshiqning “zavoli” va yorning “kamoli”, oshiqning “quyuq oyi” va yorning “hiloli”ni marjondek tizib chiqadi. G'afur G'ulom Navoiyga bag'ishlab yozgan she'rlarida ham buyuk mutafakkir ijodining har bir o'zbek oilasiga kirib borgani, vatandoshlarning qalbidan o'rin olganini go'zal badiiyat bilan tasvir etadi. G'afur G'ulom 1948 yil yozgan “Alisher” nomli she'rida Navoiyning

butun bashariyat farzandi, favqulodda iste'dod sohibi va insonparvarlik kuychisi sifatida ta'riflaydi.

To'fon, quyunlarda yakkayu yolg'iz,

Monolit, granit haykalday mag'rur,

Termurbek davlatin so'nggi chog'ida

Sakrashu barhayot, bo'ysunmas shuur —

Daraxshon yulduzlar sari o'kirgan,

Bo'ynida zanjiru, qalbi ozod sher.

Insoniy muhabbat mehri-la vafo,

erku baxt timsoli ulug' Alisher.

Adib “Monolit, granit haykalday mag'rur” deganda Navoiyning davr va muhit zarbalariga dosh berib o'zidan so'nmas adabiy meros qoldirganligini juda mohirlik bilan ta'riflaydi. Alisher Navoiy chizgan “Zanjirband she'r” rasm uning taqdirini aks etganligini hamda butun umrini inson himoyasiga bag'ishlaganini talmeh san'ati orqali bayon qiladi.

Navoiy ijodiyotini zamonlar osha xalq ma'naviyatining ajralmas qismi bo'lishida Akademik G'afur G'ulomning xizmati beqiyos. G'afur G'ulom o'z ijodida Alisher Navoiy an'analari mavzuiga bot-bot murojaat qilishi ham bejiz emas. SHubhasiz, millatning ma'rifati ham ma'naviyati ham Navoiyning adabiy merosi bilan chambarchas bog'liq.

Ijod namunalari

“Bizning ko‘chada ham bayram bo‘lajak” “Sizlarga — yoshlar”

“Bahaybat” “Vaqt” “Qutbda saylovlar” “Yashasin, tinchlik!” “Ikki akt” “Ikki bolalik”

“Jaloliddin dramasi haqida” “Seni kutaman, o‘g‘lim!”

“Xotin” “Qish” “Qish va qor” “Sharqdan

kelmoqdaman” “Afsuski, afsusni qo‘shib ko‘mmadi” “Biri biriga

shogird, biri biriga ustod” “Onalar” “Bahor taronalari” “Mening

o'g'rigina bolam""Muqimiy""Navoiy va bizning davr"
"Netay""Yangi she'rlar""O'zbekiston olovlari""Shub bola"
"Kuzgi ko'chatlar""Kuz keldi""Tong
qo'shig'i""G'alabachilar
qo'shig'i""Kuzatish""Dunyo
minbaridan""Bog""Toshkent"
"Seni Vatan kutmoqda""Qayg'u""Sen yetim emassan"
"Folklordan o'rganaylik""Shariatdagi nayranglar""Non"
"Bu — sening imzoing""Yo'ldosh""Men Yahudiyman"
"Bilaman""Yodgor"

G'ofur G'ulom 1966 yil 10 iyul kuni vafot etgan. Chig'atoy qabristoniga dafn etilgan.

SOG'INISH

Zo'r karvon yo'lida yetim bo'tadek,
Intizor ko'zlarda halqa-halqa yosh.
Eng kichik zarradan Yupitergacha
O'zing murabbiysan, xabar ber, Quyosh!
Uzilgan bir kiprik abad yo'qolmas,
Shunchalar mustahkam xonai xurshid.
Bugun sabza bo'ldi qishdagi nafas,

Hozir qonda kezar ertagi umid.
Xoki anjir tugab, qovun g'arq pishgan
Baxtli tong otar chog' uni kuzatdim,
Bir mal'un gulshanga qadam qo'ymishkan,
Joni bir jondoshlar qolarmidi jim!
Unda yetuk edi meros mard g'urur,
Ostonani o'pib, qasamyod qildi.
Ukalarin erkalab, o'zimday mag'rur,
Ya'ni obod uyimni u dilshod qildi...
Iblisning g'arazi bo'lgan bu urush
Albatta, yetadi o'zin boshiga.
O'g'lim omon kelar, g'olib, muzaffar,
Gard ham qo'ndirmasdan qora qoshiga.
Ne qilsa otamen, meros hissiyot...
Jondan sog'inishga uning haqqi bor,
Kutaman, uzoqdan ko'rinsa bir ot,
Kelayapti, deyman ko'rinsa g'ubor.
Bahor novdasida bo'rtgan har kurtak
Sog'ingan ko'ngilga berar tasalli.
Ko'chatlar qomatin eslatganidek,

Nafasin ufurar tong otar yeli.

Kechqurun osh suzsak bir nasiba kam,

Qoʻmsayman birovni — allakimimni,

Doimo umidim bardam boʻlsa ham,

Baʼzan vasvasalar bosar dilimni.